

1 Inleiding

Sociologie is de wetenschap van de menselijke samenleving en van haar verschijnselen. Sociologische kennis geeft inzicht in ons eigen gedrag en dat van anderen.

Als je met mensen werkt is het daarom belangrijk dat je meer weet van sociologie. Je krijgt daardoor meer inzicht in onderlinge relaties tussen mensen en de samenlevingsopbouw. Dat kan je ondersteunen in je contacten met cliënten en collega's.

In dit thema gaan we nader in op wat sociologie is. We behandelen een aantal begrippen en laten de betekenis daarvan in de praktijk zien. We gaan bovendien in op een aantal belangrijke sociologische ontwikkelingen op dit moment. In het thema staan in tintvlakken, schuin gedrukt en tussen haakjes definities van sociologische begrippen.

De inhoud van dit thema:

- 1
- 2 Wat is sociologie?
- 3 De samenleving
- 4 Groepen in de samenleving
- 5 Individu en samenleving

1

2 Wat is sociologie?

De sociologie bestudeert het functioneren van mensen in de maatschappij en de wisselwerking tussen een individu en zijn sociale omgeving. Mensen hebben elkaar en de samenleving waarin ze leven nodig om hun doelen en behoeften te realiseren. De sociologie analyseert, verklaart en beschrijft de interactie tussen mensen, en de structuren en culturen die vanuit deze interactie ontstaan en steeds weer wijzigen.

In de sociologie gaat het om 3 onderwerpen:

- Interactie: het gedrag van de een ten opzichte van de ander in hun onderlinge wisselwerking (hoe reageert men op elkaar).
- Cultuur: alle veronderstellingen, opvattingen, waarden en normen en de materiële uitdrukking ervan die in de samenleving of in een groep gedeeld worden en aan elkaar overgedragen worden.
- Structuur: de manier waarop een samengesteld geheel (bijvoorbeeld een samenleving of een organisatie) opgebouwd is.

Sociologie is niet statisch. De samenleving is voortdurend in ontwikkeling en de sociologische onderzoeken en theorievorming sluit bij die ontwikkelingen aan.

Onderzoek: Het proces van verzamelen en verwerken van gegevens die antwoord moeten geven op onderzoeksvragen.

Het sociologisch onderzoek houdt zich bezig met vragen als:

- hoe kunnen verschillende culturen vreedzaam met elkaar samenleven;
- welke invloed heeft armoede op mensen;
- hoe kunnen we ervoor zorgen dat mensen in deze tijd van snelle ontwikkelingen niet achterop raken;
- waarom hebben kinderen uit lagere milieus slechtere onderwijskansen dan kinderen uit hogere milieus?

Typische onderzoeksonderwerpen voor sociologen:

- Sociale organisatie: cultuur en instituties, zoals familie, gezin, religie, opvoeding, arbeid en politiek.
- Sociale ongelijkheid: de gelaagdheid van de samenleving, denk aan macht en gezag, autoriteit, status, armoede, seksisme en racisme.
- Sociale veranderingsprocessen: denk aan industrialisatie, individualisering, verstedelijking en modernisering.
- Afwijkend gedrag: neem bijvoorbeeld de recente discussie over normen en waarden, criminaliteit, stigmatisering.
- Collectief gedrag: zoals je dat ziet bij stakingen, revoluties en sociale bewegingen.

(Bron: Rijksuniversiteit Groningen)

Sociologen proberen enerzijds om nieuwe theorieën over deze onderwerpen te ontwikkelen. Anderzijds testen zij bestaande theorieën op juistheid en passen die eventueel aan. Zij maken daarbij gebruik van technieken, als:

- een inhoudsanalyse: een objectieve, systematische en kwantitatieve beschrijving van menselijke gedragingen (bij een kwalitatieve beschrijving heet het een symboolanalyse);
- sociografie: waarin schriftelijk materiaal over bodem, klimaat, bevolking en levenswijzen geordend zijn.
- interviews van mensen uit de doelgroep;
- participierend observeren: actief deelnemen in een groep en vanuit die positie observeren;
- sociometrie: methoden om interpersoonlijke relaties in een groep vast te stellen;
- sociogram: de uitbeelding van de relaties binnen een groep in een tekening.

Zoals je ziet zijn sommige technieken wat afstandelijker (inhoudsanalyse) en andere wat dichterbij de doelgroep (interviews en participierend observeren).

De samenleving wordt vormgegeven door vier actoren: de overheid, organisaties, de markt en individuele mensen. Met de markt worden terreinen als de welzijnssector, de handel, openbaar vervoer, de woningbouw en dergelijke bedoeld. De vier actoren beïnvloeden elkaar en vormen met elkaar een bepaalde orde in de samenleving. Zij vormen daarom het onderzoeksterrein van de sociologie.

Onderzoekers hebben verschillende visies op wie en wat de ontwikkelingen in de samenleving voornamelijk bepalen. Sommigen menen dat de samenleving zich volgens algemeen geldende wetten ontwikkelt, zoals in de natuurkunde. Als je die wetten begrijpt, begrijp

je ook de geschiedenis. Anderen zeggen dat planners en machthebbers de ontwikkelingen bepalen. Weer een geheel andere richting is van mening dat veel ontwikkelingen helemaal niet gepland en gestuurd verlopen. Zo heeft bijvoorbeeld niemand gepland dat er zoveel asielzoekers naar Europa zouden komen en dat er minder huwelijken voltrokken zouden worden. De ontwikkelingen zouden grotendeels het resultaat zijn van onbedoelde bijeffecten. Bijvoorbeeld van de ontwikkeling van de massamedia waardoor mensen in de derde wereld horen en zien dat Europa rijk is. Een laatste richting zegt dat alles wat er gebeurt geen toeval is. Voor alles is een oorzaak aan te wijzen. Zo was in de jaren negentig de toename van het aantal WAO'ers nooit zo groot geweest als de werkgevers de WAO niet zo lang als een verkapte vorm van ontslag gebruikt hadden. (L. Rooijendijk, J. Hendrik en G. Tielens)

Een goede analyse van belangrijke ontwikkelingen en met name van de bijeffecten van ontwikkelingen is dus heel belangrijk.

Uitspraken van sociologen

E. Durkheim: 'De ware basis van de sociale solidariteit berust noch op dwang, noch op nuttigheidsoverwegingen maar wel op een innerlijk aanvaarde morele verplichting die ieder individu voelt ten opzichte van de groepsnormen.'

V. Pareto: 'Als sociologie een echte wetenschap wil zijn dan mag ze zich enkel baseren op logisch denken en ervaring en dus niet op innerlijke ervaring en introspectie (innerlijke zelfwaarneming). De sociologie heeft tot taak in sociale feiten naar regelmatigheden te zoeken, wetten genaamd. Deze hebben een hypothetisch karakter en zijn dus tijdelijk van aard. De sociologie kenmerkt zich dus door een voortdurende ontwikkeling.'

M. Weber: 'Wetenschap moet maatschappelijk verantwoord zijn, moet inzichten verschaffen in de samenleving, de geschiedenis en de te verwachten ontwikkelingen en in de mogelijkheden tot ingrijpen. Dit ingrijpen gebeurt op basis van ethische waardeoordelen.'

Durkheimer legt dus de nadruk op het belang om je moreel verplicht te voelen ten opzichte van de groep (samenleving) waarin je leeft. Pareto pleit ervoor om niet af te gaan op je eigen waarneming en de gedachten die je over de samenleving hebt, maar om logisch te denken en uit te gaan van je ervaringen. Weber zegt dat wetenschappers de geschiedenis moeten kennen en moeten nadenken over de mogelijkheden om in te kunnen grijpen en de geschiedenis een bepaalde richting op te sturen. Dat sturen moet dan gebeuren vanuit een ethisch oordeel over wat goed en slecht is.

3 De samenleving

Over wat ethisch goed is en hoe een samenleving ingericht moet worden, wordt over de hele wereld verschillend gedacht, hoewel dit door de mondialisering enigszins aan het veranderen is.

Ethiek: filosofische wetenschap die zich bezighoudt met wat 'goed' en 'slecht' is.

Omstandigheden, ervaringen en visies op de inrichting van een samenleving hebben daar invloed op. Maar ook macht speelt daarbij een rol. Degenen die aan de macht zijn, de leiding over een land hebben of belangrijke posities innemen in de samenleving hebben invloed op de ontwikkelingen en op de wetten en regels die de leefomstandigheden bepalen.

Macht: het vermogen om een ander of anderen de eigen wil op te leggen, zaken te beïnvloeden of om dingen te laten gebeuren zoals men wil.

Gezag: de mogelijkheid om gedragingen van anderen te beïnvloeden zoals de machthebber dat wil en zoals dat door anderen geaccepteerd wordt.

In sommige landen heeft de religie een grote invloed op de inrichting van de samenleving, bijvoorbeeld in landen als Afghanistan. In andere landen is er juist een scheiding tussen godsdienst en staat, zoals in Nederland.

Een maatschappijstructuur is echter niet statisch. Er zijn voortdurend veranderingen in inzicht, in welvaart, in cultuur en in normen en waarden die tot veranderingen van de maatschappijstructuur kunnen leiden. Denk bijvoorbeeld maar aan de verzorgingsstaat die we nu hebben. Die was er 100 jaar geleden niet, is nu op zijn hoogtepunt en er zijn volop discussies dat het verzorgingspeil dat we nu hebben niet te handhaven is. Om die reden is de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) er gekomen. Deze wet moet de te hoge kosten terugdringen. Alle ontwikkelingen in de samenleving gaan dus in een golfbeweging. Net zoals elke actie een reactie oproept, kent elke ontwikkeling een tegenontwikkeling.

We gaan nu in op een aantal onderwerpen die betrekking hebben op de samenleving als geheel.

-
- De samenleving:**
- samenlevingsvormen
 - democratie
 - invloeden op de samenleving
 - de overheid
 - maatschappelijke vraagstukken
- 2

3.1 Samenlevingsvormen

Er zijn veel verschillende soorten staatsvormen en regeringsvormen. We kunnen ze niet allemaal noemen. We noemen de meest voorkomende.

In Nederland hebben we, net als in andere landen in Europa, een democratie. We beslissen met elkaar over de structuur en de wetten van de samenleving en hoe en door wie daar leiding aan gegeven wordt. Weliswaar zijn we ook een monarchie, maar de koningen hebben geen regeringsmacht. In de tijd van koning Lodewijk XIV (17e eeuw) was dat bijvoorbeeld anders. Lodewijk XIV had wel de absolute macht. Hij bracht dat zelf perfect onder woorden: 'De staat, dat ben ik.' Deze staatsvorm heet 'de absolute monarchie'.

Sommige andere landen hebben een autocratische structuur waarin één persoon of één partij de macht of het gezag heeft. Libië onder heerschappij van Khadafi was daar een voorbeeld van en Venezuela onder Hugo Chávez. Een verdergaande en zwaardere vorm van autocratie is de dictatuur. Bij een dictatuur is ook vaak sprake van machtsmisbruik en onderdrukking van het volk. In Europa bestaan geen dictaturen meer. In de 20ste eeuw werd Chili bijvoorbeeld nog dictatoriaal geregeerd door Pinochet die zijn democratische voorganger Allende verdreef. Hitler, hoewel democratisch gekozen, ontpopte zich in die eeuw ook als een dictator.

De Verenigde Staten vormen samen een federatie. Dat wil zeggen dat er een centraal staatsgezag is maar de afzonderlijke delen een grote mate van zelfstandigheid hebben. Een belangrijke regeringsvorm is ook de republiek. In een republiek ligt de macht bij één persoon. Hij heeft die verkregen door een staatsgreep of is democratisch gekozen. De laatste regeringsvorm die we noemen is de theocratie. Daarin is een godheid de gezagsdrager, zoals in veel Arabische landen.

Democratie: rechtsstaat waarin de regering is gekozen door het volk.

Monarchie: staatsvorm met een koning of koningin aan het hoofd die het gezag bij erfopvolging verkrijgt. De macht kan absoluut zijn, of, zoals in Nederland, vastgelegd zijn in de Grondwet. In Nederland is de macht overgedragen aan het Parlement. De koning of koningin heeft een meer ceremoniële macht.

Autocratie: één persoon, één partij of een selecte groep heeft de absolute macht.

Dictatuur: vergaande vorm van autocratie waarbij vaak sprake is van machtsmisbruik en onderdrukking.

Federatie: verschillende (deel)staten dragen delen van de macht over aan een centrale regering. Zij blijven echter zelfstandige staten en maken op de andere gebieden eigen beleid.

Republiek: de macht ligt bij één persoon die deze macht verkregen heeft doordat hij gekozen is of een staatsgreep heeft gepleegd.

Theocratie: land waarin een godheid, bijvoorbeeld Allah, de gezagsdrager is.

Je zult begrijpen dat al deze staatsvormen verschillende invloeden hebben op het leven van mensen en op de samenleving als geheel. We gaan ze niet allemaal behandelen maar we bespreken nu de belangrijkste kenmerken van de democratie en de invloed op het dagelijkse leven en het samenleven.

3.2 Democratie

Democratisering: het ontstaan van meer gelijkwaardige verhoudingen tussen leidinggevenden en ondergeschikten en in landen waar het volk een grotere invloed krijgt op de regering..

Een democratie geeft veel vrijheid aan individuen om te denken en te zeggen wat zij willen en om te doen wat zij willen. In Nederland vinden we dat een hoog goed dat we willen beschermen. Tegenover deze vrijheden staan verplichtingen die het mogelijk moeten maken dat we ons houden aan de afspraken die we met elkaar gemaakt hebben om, ondanks alle verschillen, op een coöperatieve en vreedzame wijze samen te leven en verantwoordelijkheden te dragen. Die verplichtingen staan in wetten, met name de Grondwet, en in richtlijnen en protocollen. Daarnaast hebben we met elkaar een stelsel van waarden, normen, gewoonten en gebruiken opgebouwd dat dit tot doel heeft. Er is een politiek stelsel dat de inspraak van burgers garandeert. Al deze dingen samen noemen we de cultuur van de samenleving. In een democratische samenleving bestaan verschillende culturen naast elkaar. Daarbij is het van belang dat we het over de meest cruciale onderwerpen met elkaar eens kunnen worden. In de privésfeer kan iedereen zeggen en doen wat hij wil, zolang dat niet indruist tegen de wetten. In het publieke domein wordt van iedereen verwacht dat hij zich minimaal aan de maatschappelijke normen, waarden, gebruiken en gewoonten conformeert zodat het leven op straat en in openbare gelegenheden leefbaar blijft.

We noemen onze westerse samenleving met haar vele culturen een open samenleving. Daar tegenover staat de gesloten samenleving waarin slechts één cultuur wordt geaccepteerd. Een voorbeeld daarvan is de samenleving zoals de Taliban in Afghanistan die wil. Op de culturele verschillen komen we in de paragraaf over diversiteit nog terug.

Open samenleving: een samenleving die beïnvloedbaar is omdat er sprake is van een wisselwerking tussen mensen, organisaties en machthebbers.

Gesloten samenleving: een niet beïnvloedbare samenleving doordat er geen wisselwerking is tussen mensen en hun omgeving; in de brede zin.

De verschillende visies van mensen op (samen)leven en op de organisatie en structurering van de samenleving komt tot uiting in verschillende levensbeschouwelijke stromingen en politieke partijen. Daarnaast is er een heel stelsel van verenigingen en stichtingen en zijn er ad hoc groeperingen die invloed uitoefenen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan organisaties als

Greenpeace, wijkraden, zorg- en welzijnsinstellingen, actiecomités en dergelijke. Met elkaar noemen we die het 'maatschappelijk middenveld'. Door met elkaar te overleggen kan iedereen op een gereguleerde manier zijn visie naar voren brengen en invloed uitoefenen op de regering en in de samenleving. Het middenveld garandeert hiermee een gevarieerde samenleving en bevordert sociale en politieke stabiliteit.

Maatschappelijk middenveld: alle professionele en vrijwillige organisaties zonder winstoogmerk, uitgezonderd familie- en vriendenverbanden en de overheid.

Al deze organisaties en alle burgers werken met elkaar aan de opbouw van de samenleving.

Samenlevingsopbouw: werk dat gericht is op het bevorderen van de leefomstandigheden en samenhang in buurten, wijken, gemeenten en het land.

In elke gemeente praten gemeentelijke vertegenwoordigers, zorg- en welzijnsinstellingen, woningbouwverenigingen, buurtverenigingen en wijkraden met elkaar om het aanbod aan voorzieningen en diensten voor de bevolking te verbeteren.

In instellingen zijn cliëntenraden en ondernemingsraden die invloed hebben op beleid en werkwijzen. In het onderwijs zijn er medezeggenschapsraden die invloed uitoefenen op het beleid en het besturen van de onderwijsinstelling.

Politieke partijen trekken de wijken in om van de bewoners zelf te horen wat zij willen en vinden.

Regeringsfunctionarissen leggen steeds vaker op discussiebijeenkomsten rechtstreeks hun oor te luister bij de bevolking.

Als een samenleving goed functioneert, is iedereen er tevreden en is er geen armoede of onderdrukking. Wij weten allemaal dat dit niet zo is, er zijn teveel mensen arm, wonen in wijken die verpauperd zijn, zijn werkloos en voelen zich nutteloos. Er schort dus nog wel het een en ander aan de samenlevingsopbouw. Via democratische processen en procedures worden oplossingen voor deze problemen bedacht. Degenen die het onderwerp zijn, worden hierbij nauw betrokken. In een democratische samenleving wordt dus niet over de hoofden van mensen heen beleid gemaakt maar worden mensen direct of per vertegenwoordiging betrokken bij dit beleid.

3.3 Invloeden op de samenleving

Er zijn allerlei factoren die van invloed zijn op het functioneren van een samenleving. Ze kunnen elk apart invloed hebben, maar zeker ook in hun onderlinge samenhang. Zo hebben demografische factoren (bevolkingssamenstelling) invloed op het aantal werkende mensen. Het aantal werkende mensen heeft weer invloed op de economie. En de toestand van de economie heeft invloed op de politieke besluitvorming en de welvaart van een samenleving.

We noemen enkele belangrijke factoren en lichten ze daarna kort toe.

Invloeden op de samenleving:

- demografische factoren
- religie
- levensbeschouwing
- secularisering
- cultuur
- maatschappelijke klassen
- wereldpolitiek
- landelijke politiek
- politieke stromingen
- economie en welvaart

3

3.3.1 Demografische factoren

Demografie is de statistische beschrijving van sociale en politieke verschijnselen bij volkeren of van kenmerken van volkeren.

Demografische factoren zeggen alles over de samenstelling van de bevolking, bijvoorbeeld:

- groei van de bevolking door geboorte en immigratie, remigratie en emigratie;
- verhouding ouderen/jongeren;
- verhouding mannen/vrouwen;
- werkende en niet werkende mensen.

Immigratie: uit een ander land in ons land komen wonen.

Remigratie: terugkeren naar het oorspronkelijke land.

Emigratie: in een ander land gaan wonen.

De samenstelling van de bevolking heeft invloed op de sfeer en cultuur in een land en in elke kleinere gemeenschap. In de meeste wijken en buurten is de bevolking redelijk gemêleerd samengesteld. In verenigingen, buurthuizen en volksuniversiteiten ontmoeten verschillende culturen elkaar. Mensen uit andere culturen brengen de invloeden uit hun eigen cultuur op gebieden als religie, cultuur, normen en waarden met zich mee. Zij integreren meer of minder in de samenleving. Vaak gaat het om vluchtelingen die getraumatiseerd zijn of om mensen die in hun eigen land geen werk kunnen vinden en hopen om in ons land een nieuw bestaan op te kunnen bouwen. Zij brengen hun problematiek met zich mee en moeten daar in ons land mee klaar zien te komen. Dat vraagt van onze samenleving dat zij hen ondersteunen.

3.3.2 Religie

Godsdienst heeft een grote invloed op een samenleving. Het gaat niet alleen om de uitingsvormen en de rituelen die bij een godsdienst horen. Maar ook om de normen en waarden en de plaats die de religie in iemands leven inneemt. De ene religie heeft een grotere invloed op mensen en de samenleving en de andere heeft misschien nauwelijks invloed. Een kerk of moskee heeft bijvoorbeeld niet alleen een religieuze functie, maar ook een sociale: het is een centraal ontmoetingspunt waar mensen elkaar treffen en over allerlei onderwerpen van gedachten kunnen wisselen. Zij vormen een bindende factor in het leven van mensen die tot die religie behoren en geven richting aan het leven van de gelovigen. In geboden en verboden stellen zij regels voor het samenleven. Zo kent het christendom en het jodendom de tien geboden. Ook in de Islam worden concrete regels gesteld aan het gedrag. Deze zijn verwoord in de vijf zuilen. Dat zijn vijf belangrijke principes: geloofsbelijdenis, gebed, liefdadigheid, vasten, de bedevaart en ondersteuning door de jihad. De jihad is de strijd tegen het kwaad en tegen zelfzucht.

3.3.3 Levensbeschouwing

Een levensbeschouwing gaat over hoe iemand naar het leven kijkt. Veel meningen hierover komen voort uit religies, maar dat is niet altijd zo. Het pacifisme is bijvoorbeeld een levensbeschouwing die tegen het gebruik van geweld is en vóór geweldloze oplossingen voor problemen in samenlevingen. Deze levensbeschouwing is gebaseerd op ethische en sociale uitgangspunten. Het veganisme (geen exploitatie van dieren) gaat eveneens uit van ethische principes.

Levensbeschouwing: een manier van kijken naar het leven die gebaseerd is op bepaalde principes. Dat kunnen religieuze overwegingen zijn maar bijvoorbeeld ook filosofische of ethische.

3.3.4 Secularisering

Secularisering betekent dat er een scheiding aangebracht wordt tussen kerk en staat.

In Europa was eeuwen geleden geen scheiding tussen kerk en staat. De kerkelijke machthebbers waren ook de machthebbers in de samenleving. De normen en waarden van het geloof waren bepalend voor hoe de samenleving was ingericht. Vanaf de middeleeuwen is de secularisatie ingezet. Nu is er een volledige scheiding tussen kerk en staat, althans in Nederland. In het Verenigd Koninkrijk is het staatshoofd nog altijd ook het hoofd van de Anglicaanse Kerk. In veel islamitische landen gaan kerk en staat soms nog bijna volledig samen. Daar is de geestelijk leider tevens de politiek leider van het land. De uitgangspunten van het geloof zijn tevens de uitgangspunten voor het inrichten van de samenleving en voor de politieke relaties met andere landen.

Secularisering is niet zozeer een stroming als wel een ontwikkeling onder invloed van de globalisering, veranderingen in landindelingen of samenwerkingsverbanden tussen verschillende landen en economische ontwikkelingen. Het ontstaan van de Europese Unie is daar een voorbeeld van. Voor een slagvaardige unie met humane en economische uitgangspunten gebaseerd op gelijkwaardigheid, proberen landen zoveel mogelijk hun samenlevingen op de zelfde manier in te richten. Ze hanteren daarbij gezamenlijke uitgangspunten als democratie, gelijke rechten voor burgers, opvattingen over het leger en het internationale handelsverkeer. In onze huidige samenleving worden geestelijke waarden wel erkend, maar ondergeschikt gemaakt aan economische belangen.

3.3.5 Cultuur

Onder cultuur verstaan we niet alleen het geheel van gewoonten, normen en waarden dat we aan elkaar overdragen. We bedoelen daar ook kunstuitingen, muziek, eten, viering van festiviteiten, enzovoort.

Waarden zijn algemene abstracte begrippen die iets zeggen over wat men belangrijk vindt in het leven.

Normen komen voort uit waarden en zijn concrete gedragsregels. Een waarde is bijvoorbeeld 'respect voor ouderen'. Een norm kan dan zijn om ouderen met 'u' aan te spreken

Cultuurverschijnselen bepalen voor een belangrijk deel het gezicht van een samenleving. Dat gezicht is duidelijker als er maar één of twee culturen samenleven. Als in een samenleving één cultuur dominant is dan noemen we dat de 'hoofdcultuur'. Bij een multiculturele samenleving, waarin meer culturen dominant zijn, is het gezicht van de samenleving minder duidelijk. Sommigen vinden dat erg en vechten, soms letterlijk, voor het behoud van de oorspronkelijke cultuur van een samenleving. Anderen hebben er minder moeite mee en accepteren het multiculturele karakter gewoon als het nieuwe gezicht van de samenleving.

Multiculturele samenleving: een samenleving die bestaat uit mensen met veel verschillende culturele achtergronden.

In de Nederlandse multiculturele samenleving wonen bijvoorbeeld mensen uit meer dan 100 verschillende culturen. In bijna elke cultuur zijn er subculturen en contra- of tegenculturen.

Subcultuur: culturen binnen één hoofdcultuur met eigen waarden en normen. In de Nederlandse cultuur heb je bijvoorbeeld de Friezen en Limburgers met hun eigen culturele waarden. Binnen godsdienstige stromingen zijn er vaak afscheidingsbewegingen, zoals er tot voor kort hervormden en gereformeerden waren binnen de protestantse gemeenschap.

Contra- of tegencultuur: cultuur die zich afzet tegen de hoofdcultuur, zoals feministen dat doen en anarchisten.

Als groepen, groeperingen of samenlevingen een min of meer samenhangend geheel van opvattingen en oordelen hebben die het denken en handelen van de afzonderlijke groepsleden gaan bepalen dan spreken we van een 'ideologie'. Het communisme en het fascisme zijn voorbeelden van ideologieën. Ook in sektes wordt vaak volgens een bepaalde ideologie geleefd. Een ideologie geeft elk individu morele zekerheid over wat goed en slecht is. Het vergroot ook het gevoel van saamhorigheid in de groep en kan tot een grote draagkracht leiden. In negatieve zin kan een ideologie zorgen voor het zich afkeren van de samenleving (zoals in sektes) of tot het bestrijden en verketteren van groepen met een andere ideologie. Individuen die de bedenkingen bij de ideologie krijgen, worden soms uit de groep gestoten.

Er is nog een andere manier om culturen in te delen. Dat is de indeling David Pinto: de F- en G-cultuur.

De F- en G-cultuur van David Pinto

F-cultuur: een fijnmazig systeem van normen en waarden met gedetailleerde gedragsregels waar iedereen zich aan te houden heeft. Traditionele niet-westerse culturen als in Afrika en Azië zijn hier voorbeelden van. Veel Marokkanen en Turken komen uit en F-cultuur.

G-cultuur: een grofmazige cultuur van normen en waarden. In een G-cultuur zijn alleen algemene regels en er is veel individuele vrijheid om deze nader in te vullen. De moderne westerse cultuur waar wij in leven is een voorbeeld van een G-cultuur.

Als je van de ene cultuur in de andere terechtkomt, kan dat behoorlijk verwarrend zijn. We noemen dat een 'cultuurschok'. Je hebt tijd nodig om aan de nieuwe waarden en normen gewoonten en gebruiken te wennen. In Nederland zijn er inburgeringscursussen voor mensen die vanuit andere culturen permanent in ons land willen komen wonen.

Inburgeringscursus: een onderwijspakket voor immigranten dat verplicht door gemeenten aan inburgeringsplichtigen wordt aangeboden. De lesstof bevat onder andere de Nederlandse taal en sociale, economische en juridische vaardigheden die voor Nederland belangrijk zijn.

3.3.6 Maatschappelijke klassen

Veel mensen in Nederland willen mensen niet graag in klassen indelen. Dat heeft te maken met het verleden. Toen werd nadrukkelijker gesproken over klassen, rangen en standen. Deze indelingen hadden allerlei vooroordelen tot gevolg.

Maatschappelijke klasse: onderscheid dat in een samenleving wordt gemaakt tussen verschillende groeperingen op basis van inkomen, macht, arbeid, sociale status of afkomst (van adel of niet).

Vroeger kende men in Nederland een indeling in klassen: arbeiders, middenstand (detailhandel), notabelen. Een meisje uit de middenstandsklasse werd niet geacht verliefd te worden op een jongen uit de arbeidersklasse. Een jongen uit de kring van notabelen mocht niet trouwen met een meisje uit de middenstand.

Nog eerder, in de negentiende eeuw, bestond er een indeling in: het gewone volk oftewel de lagere klasse, hogere klasse, patriciërs en adel. Ook weer met veel vooroordelen per klasse.

Het is voor een samenleving niet goed als mensen in hokjes worden geplaatst, als daar vooroordelen aan gekoppeld worden en als daar ook naar gehandeld wordt. Tegenwoordig richt men zich niet meer naar een verdeling in klassen. Wel worden in sociografische beschrijvingen kenmerken van groepen in de samenleving beschreven. Dat kan nuttig zijn voor wetenschappen als economie, sociologie, stedenbouw, politicologie of om een bepaald probleem in de samenleving nauwkeuriger te definiëren.

We kennen ook niet meer één klassenverdeling waar iedereen zich naar richt. Welke verdeling wordt gebruikt, hangt af van het onderwerp van onderzoek of van het soort probleem dat in beeld gebracht moet worden. Globaal kun je onderscheid maken in:

- indelingen vanuit economisch perspectief;
- indelingen vanuit sociologisch perspectief..

Vanuit economisch perspectief kun je indelingen maken naar bijvoorbeeld de hoogte van het inkomen of de positie op de arbeidsmarkt. Een socioloog kan bijvoorbeeld onderzoeken of een bepaald verschijnsel in de samenleving zich vooral voordoet bij mensen met een hoog inkomen of juist bij lagere inkomens. Daar kun je niet veel vooroordelen bij hebben. Mensen met een hoog inkomen zijn niet per definitie hoger opgeleid of komen niet per se uit een hoger sociaal milieu.

Vanuit sociologisch perspectief kun je indelingen maken die zijn gebaseerd op opleiding: ongeschoold, VMBO, MBO, HBO of wetenschappelijk niveau. Andere sociologische indelingen zijn gebaseerd op huisvesting of opleiding. Of op kansen om in hogere posities op de arbeidsmarkt te komen en hogere opleidingen te volgen.

3.3.7 Wereldpolitiek

Nog niet zo lang geleden was de gemiddelde Nederlander zich niet zo bewust van wat er allemaal gebeurde in Afghanistan, in Zuid-Amerika of in Irak. Onder invloed van de technische mogelijkheden en steeds groter wordende belangen is dit sterk veranderd. Denk bijvoorbeeld aan het milieu versus de olie. Zo langzamerhand beseft iedereen wel dat politieke besluitvorming buiten onze landsgrenzen van grote invloed kan zijn op onze samenleving. Dit besef, uiteraard niet alleen van Nederlanders, heeft tot internationalisering en mondialisering geleid.

Internationalisering is een proces van schaalvergroting waarbij op politiek, sociaal, cultureel en economisch gebied steeds meer samengewerkt wordt met andere landen. Instellingen en bedrijven leggen verbanden met bedrijven en instellingen in andere landen.

Mondialisering wil zeggen dat de inrichting van de samenleving wereldwijd overeenkomsten gaat vertonen, uitzonderingen daargelaten. De wereld lijkt kleiner te worden door immigratie, verbeterde communicatie, sneller vervoer en grotere welvaart. Het besef groeit ook dat we van elkaar afhankelijk zijn. Landen nemen daardoor dingen van elkaar over en maken afspraken met elkaar, bijvoorbeeld over het milieu. We spreken ook wel van 'global village'.

Een duidelijk voorbeeld van mondialisering waar wij veel mee te maken hebben, is het tot stand komen van de Europese Unie en alles wat daaruit is voortgevloeid. Deze ontwikkeling heeft concreet bijvoorbeeld tot gevolg dat veel projecten in zorg en welzijn gefinancierd worden door Europa. Mondialisering heeft ook nog andere gevolgen, zoals het uitzenden van militairen naar Afghanistan en het maken van afspraken met landen over de gehele wereld over waterbeheer en de uitstoot van CO₂.

3.3.8 Landelijke politiek

De overstap van wereldpolitiek naar landelijke politiek is eigenlijk net te groot. In Nederland hebben we ook nog te maken met de politieke afspraken die in Europees verband gemaakt worden. De Europese commissie geeft bijvoorbeeld subsidies voor allerlei projecten in de samenleving. Maar op Europees niveau maken we ook afspraken over het milieu en over de economie.

Zoals je weet, worden de besturen in Nederland volgens democratische principes gekozen. Dat kan soms tot vreemde verhoudingen leiden tussen de politieke kleuren (links, midden of rechts) op verschillende niveaus. Zo kan het gebeuren dat de verkiezingen landelijk leiden tot een Staten-Generaal die tussen midden en rechts georiënteerd is, een provinciaal bestuur dat rechts georiënteerd is en een gemeenteraad die weer sterk links gekleurd is.

Zulke verschillen kunnen tot spanningen leiden. De vrije beleidsruimte kan natuurlijk wel op provinciaal of gemeentelijk niveau worden ingevuld. Maar er kunnen problemen ontstaan als een gemeenteraad keuzes wil maken die strijdig zijn met het provinciaal beleid of zelfs met het landelijk beleid.

Om dit soort problemen zoveel mogelijk te beperken, hebben alle bestuurscolleges een onafhankelijke voorzitter die niet uit hun midden wordt gekozen. Onafhankelijk wil zeggen dat de voorzitter geen eigen partijprogramma volgt, maar zoveel mogelijk probeert neutraal boven de bestuurscolleges te staan. Achtereenvolgens zijn de voorzitters:

- de premier als regeringsvoorzitter;
- de commissaris van de Koningin als voorzitter van het provinciebestuur;
- de burgemeester als voorzitter van de gemeenteraad.

3.3.9 Politieke stromingen

Mensen die eenzelfde mening hebben over hoe het land bestuurd moet worden en over het te voeren beleid, kunnen zich in politieke partijen verenigen en zo invloed uitoefenen. Deze partijen hangen een bepaalde politieke stroming aan.

Politieke stroming of politieke ideologie: een afgerond stelsel van gedachten, gevoelens en na te streven doelen.

We kennen onder andere de volgende politieke stromingen:

- liberalisme
- socialisme
- anarchisme
- syndicalisme
- communisme
- conservatisme
- fascisme

4

Liberalisme

Het liberalisme is het streven naar vrijheid. Zowel persoonlijke vrijheid als de vrijheid van meningsuiting en het maken van persoonlijke keuzes als vrijheid in het handelsverkeer. De rol van de overheid moet passief zijn: toezien op gemaakte afspraken en weinig bemoeienis hebben met het functioneren van de samenleving. Dientengevolge zijn mensen zelf verantwoordelijk voor het oplossen van hun problemen en zorgt de overheid alleen voor de hoogst noodzakelijke sociale voorzieningen. Het zal duidelijk zijn dat alleen rijken zich de noodzakelijke voorzieningen kunnen veroorloven en dat er daardoor gemakkelijk verschillende klassen kunnen ontstaan.

Socialisme

Het socialisme streeft naar het opheffen, of op zijn minst verkleinen, van klassenverschillen. Waar 'vrijheid' het sleutelwoord is voor de liberalen, is 'gelijkheid' dat voor de socialisten. Iedere burger heeft dezelfde waarde voor de samenleving en heeft dezelfde rechten: het recht op zorg, gezondheid en onderwijs bijvoorbeeld. Daarbij wordt uitgegaan van het principe dat de rijken meebetalen voor de armen. Om dat te bereiken, is een grotere bemoeienis van de overheid met de samenleving nodig, ook in economisch opzicht: eerlijke verdeling van werk en van de nationale opbrengst (belastinggeld).

Socialisme in de zuivere vorm komt niet veel meer voor. Het heeft nu de vorm aangenomen van 'sociaal-democratie'. De socialistische gedachte blijft overeind, maar die wordt via een democratische weg vormgegeven.

Anarchisme

Het anarchisme gaat uit van de onbegrensde zelfstandigheid van het individu. Het zwerft elke vorm van overheidsgezag af. In Nederland is geen anarchistische partij meer.

Syndicalisme

Bij het syndicalisme hebben vakbewegingen een belangrijke rol in het besturen van het land. In Nederland hebben vakbewegingen een belangrijke rol bij alles wat met werk en inkomen te maken heeft. Ze hebben echter nooit een zodanige rol gehad dat ze wezenlijke invloed konden uitoefenen op het besturen van het land.

Communisme

Het communisme gaat ervan uit dat er geen klassenverschillen zijn. Iedereen is gelijk. De economische productiemiddelen (fabrieken en dergelijke) zijn het eigendom van iedereen. In Nederland is geen communistische partij meer.

Conservatisme

Aanhangers van het conservatisme zijn behoudend. Ze willen óf terugkeren naar een vroegere situatie, óf ze willen een bestaande situatie behouden en niet meer veranderen. Het is geen echte ideologie. Het is altijd een reactie op een andere beweging die wel wil veranderen. Zonder die andere beweging zou het conservatisme niet kunnen bestaan. Daar komt bij dat er binnen elke politieke of levensbeschouwelijke stroming altijd conservatieven en progressieven zijn. Conservatisme is altijd van tijdelijke aard; als de gewenste situatie bereikt is, houdt de aanleiding om iets te willen behouden op.

Fascisme

Aanhangers van het fascisme zijn tegen de democratie. Ze willen één leider en een volk met één gemeenschappelijke cultuur. Ze bestrijden het liberalisme, het socialisme, de vrouwenemancipatie en het vergroten van de internationale invloed op hun land. Een vorm van fascisme is het nationaal-socialisme. Dat heeft naast de kenmerken van het fascisme ook als kenmerken het verheerlijken van het eigen ras en volk en het zich afzetten tegen het jodendom.

De politieke stroming die in een bepaalde tijd in een land overheerst, bepaalt in belangrijke mate het sociale klimaat en het welbevinden van mensen. Het zal duidelijk zijn dat er een groot verschil is of je in een fascistische staat leeft of in een liberale. Of dat je in een conservatieve omgeving opgroeit of in een progressieve.

3.3.10 Economie en welvaart

Als laatste invloedsfactor op de samenleving noemen we de economie en de daarmee samenhangende welvaart. Een factor die geen uitgebreide toelichting nodig heeft. Je kunt je wel voorstellen dat een samenleving met een grote welvaart er heel anders uitziet dan een samenleving waarin grote armoede is.

3.4 De overheid

In dit oerwoud van belangen, ontwikkelingen, wetten, regels, culturen, besluitvormingslagen en samenwerkingsverbanden zijn het de verschillende overheden die uiteindelijk bepalen wat er gaat gebeuren. Zij drukken dus een belangrijk stempel op een samenleving en op het leven van elk individu. De organisaties en individuele mensen voeren het door hen ingezette beleid uit. Om dit in goede banen te leiden is een stelsel van politieke partijen ontstaan en is het kiesstelsel in het leven geroepen. Hiervoor hebben we het maatschappelijk middenveld al genoemd als een belangrijke partner voor de overheid. De regering wordt door het volk gekozen en gecontroleerd.

De regering houdt bij het ontwikkelen van beleid rekening met onderzoeken van (onder andere) sociologen. Zij geeft zelf opdrachten aan sociologen (of andere wetenschappers) om bepaalde zaken te onderzoeken, zoals de kwaliteit van de kinderopvang en de zorg in verpleeghuizen. Ze onderzoeken bijvoorbeeld ook hoe het grote stedenbeleid (beleid gericht op de kansarmen in de grote steden) in de praktijk uitpakt. Maar ook universiteiten en bedrijven laten vaak onderzoek doen door sociologen om hun theorieën te onderbouwen en nieuwe kennis op te doen. De resultaten uit dat onderzoek worden ook door de overheid gebruikt.

De overheid heeft 3 onderzoeksbureaus in het leven geroepen om haar te adviseren: het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), het Centraal Planbureau (CPB) en het Planbureau voor de Leefomgeving. Een planbureau verricht wetenschappelijke verkenningen, maakt analyses en doet prognoses die relevant zijn voor het strategisch beleid van het kabinet. Het geeft de stand van zaken weer, bijvoorbeeld op het gebied van milieu, economie en welzijn.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau doet zelfstandig onderzoek naar de quartaire sector.

Quartaire sector: het geheel van door de overheid gesubsidieerde of collectief gefinancierde dienstverlening.

Op basis van dat onderzoek brengt het, gevraagd en ongevraagd, rapporten uit aan de regering, de Eerste en Tweede Kamer, ministeries en andere maatschappelijke en overheidsorganisaties.

Het Centraal Planbureau maakt economische analyses.

Het Planbureau voor de Leefomgeving doet onderzoek naar en adviseert over ruimte, natuur en milieu.

Daarnaast zijn er nog een aantal kennisinstituten die met name professionals ondersteunen maar ook de overheid adviseren, zoals Movisie (maatschappelijke ontwikkelingen), Nederlands Jeugdinstituut (jeugd en jeugdzorg), Vilans (langdurige zorg) en het Trimbos-instituut (geestelijke gezondheidszorg, verslavingszorg en maatschappelijke zorg).

3.5 Maatschappelijke vraagstukken

Eerder heb je al gelezen dat sociologen het functioneren van mensen in de maatschappij en de wisselwerking tussen een individu en zijn sociale omgeving bestuderen. Die onderzoeken worden uiteraard gericht op wat actueel is en belangrijk gevonden wordt. Anders komt er ook geen geld voor beschikbaar. Belangrijke onderwerpen in de samenleving op dit moment zijn de volgende maatschappelijke vraagstukken.

3.5.1 Multiculturele samenleving

We leven in een multiculturele samenleving. Volgens het CBS is ongeveer 19% van de inwoners van Nederland van allochtone herkomst. Iets meer dan de helft daarvan bestaat uit niet-westerse allochtonen, voornamelijk uit Turkije, Marokko, Suriname en de Nederlandse Antillen.

Maar multicultureel gaat niet alleen over allochtoon en autochtoon. Cultuur is een breed begrip. Mensen in ons land hebben veel verschillende culturele achtergronden. Die verschillen ontstaan niet alleen door etnische achtergronden of verschillende religies. Culturele verschillen zijn er ook tussen mensen uit de stad en van het platteland, tussen rijk en arm, hoog opgeleid en laag opgeleid, werkenden en niet-werkenden, tussen liefhebbers van verschillende soorten muziek, enzovoort. We zijn gewend om veel van deze verschillen te overbruggen en om te gaan met diversiteit. Maar met verschillen die er in de samenleving

ontstaan doordat mensen met andere etnische achtergronden in Nederland komen leven en werken, lijken we wat meer moeite te hebben. We gaan daar daarom dieper op in.

-
- Multiculturele samenleving:**
- multiculturele en monoculturele opvoeding
 - sociale en economische positie van allochtonen
 - integratie
- 6

Multiculturele en monoculturele opvoeding

Multicultureel wil zeggen dat er meerdere culturen verenigd zijn in een samenleving.

Monocultureel betekent dat één cultuur overheersend en bepalend is.

Wij leven in een multiculturele samenleving. De vraag is wat het leven in een multiculturele samenleving betekent, bijvoorbeeld voor de opvoeding van kinderen. De opvoeders van nu zijn nog grotendeels opgegroeid in een monoculturele omgeving. Hun kinderen ontmoeten op de kinderopvang of op school dikwijls al op jonge leeftijd kinderen met andere etnische, culturele en religieuze achtergronden. Zelfs al gaan ze naar een christelijke school met een strikt toelatingsbeleid, dan ontmoeten zij toch in hun vrije tijd verschillende culturen. Dat maakt dat kinderen al van jongs af aan de verschillen leren zien. Zij kunnen daar dus al vroeg mee om leren gaan. Zeker als er 'transculturele' vriendschappen of liefdesrelaties tot stand komen.

Multiculturaliteit wordt veelal als boeiend en uitdagend gezien. Tegelijk is het één van de factoren die ouders onzeker maken over de opvoeding. Kunnen zij met hun monoculturele achtergrond de kinderen wel voorbereiden op het participeren in een multiculturele samenleving?

Maar niet alleen in de opvoeding speelt dit probleem. Er is nog veel te winnen als mensen met verschillende culturele achtergronden met elkaar om leren gaan, elkaar leren begrijpen en waarderen.

Sociale en economische positie van allochtonen

Mensen met een andere etnische achtergrond worden nog niet altijd vanzelfsprekend geaccepteerd in onze samenleving. Zij hebben ook niet altijd allemaal de zelfde kansen als het gaat om het verwerven van een baan en een positie in de samenleving. Het gemiddelde inkomen van allochtonen ligt lager dan van autochtonen.

De positie op de arbeidsmarkt van allochtonen is duidelijk slechter dan die van autochtonen. Allochtonen hebben een slechtere uitgangspositie omdat ze gemiddeld laagopgeleid zijn en moeite hebben met de werving- en selectieprocedures van veel werkgevers. Negatieve beeldvorming en discriminatie zijn ook een belangrijke belemmering bij het vinden van een baan. Ongeveer eenderde van de allochtonen heeft wel eens discriminatie op de werkvloer ervaren.

Allochtonen zijn vaak onvoldoende toegerust zijn voor de arbeidsmarkt. Veel allochtonen beheersen het Nederlands onvoldoende en zijn laagopgeleid, mede doordat ze de school relatief vaak zonder diploma verlaten.....

Negatieve beeldvorming en discriminatie zijn ook een belangrijke belemmering voor allochtonen bij het vinden van een baan. Al tijdens de opleiding blijkt het voor allochtone jongeren moeilijk om een stageplaats te vinden. Ook bij het solliciteren hebben zij daar last van en hebben zij minder kans om op gesprek te komen en een baan te vinden. Een kwart van de ondernemers uit het midden- en kleinbedrijf neemt liever geen allochtonen aan omdat zij risico's willen vermijden. Ook blijkt dat de helft van de ondernemers een voorkeur heeft voor Oost-Europese werknemers. Ongeveer een op de drie werknemers geeft aan last te hebben van discriminatie op de werkvloer. Dat neemt niet weg dat allochtone werknemers zich over het algemeen wel geaccepteerd voelen door collega's. Negatieve beeldvorming blijkt vooral voor te komen bij werkgevers die geen ervaring hebben met allochtone werknemers.

Allochtonen die een baan hebben gevonden, hebben minder kans door te stromen naar andere functies en worden bij reorganisatie makkelijker ontslagen. Ook hebben allochtonen last van verdringing door illegale werknemers.

Het hebben van een slechtere economische positie heeft ook gevolgen voor de sociale positie. Het ervaren van discriminatie op de arbeidsmarkt en elders, leidt tot frustraties die zich op verschillende manieren kunnen uiten. Dat gaat ten koste van individuele mensen en van de samenleving en bevordert de integratie niet.

Integratie

Integratie is de samensmelting van de verschillende bevolkingsgroepen in de maatschappij.

Het integratiebeleid heeft tot doel alle etnische groepen in staat te stellen volwaardig en actief deel te nemen aan de samenleving. Integratie staat tegenover segregatie.

Segregatie betekent afscheiding. Bij segregatie wenden bevolkingsgroepen zich van de samenleving of van andere groep af en richten zich op zichzelf.

Het is niet goed als mensen zich afscheiden en buiten de samenleving komen te staan. Mensen die zich afwenden van de samenleving voelen zich in die samenleving niet thuis. Zij raken in een sociaal isolement of gaan zich afzetten tegen die samenleving. Mensen scheiden zich vaak af omdat zij zich niet begrepen voelen, of omdat ze zich gediscrimineerd voelen. Allochtonen worden daadwerkelijk op de arbeidsmarkt maar ook in bijvoorbeeld discotheken gediscrimineerd.

Het integratiebeleid is erop gericht de integratie tussen autochtonen en allochtonen te bevorderen. Het richt zich op het creëren van werk, het aannemen van allochtone werknemers en het voorkomen van discriminatie op de werkplek. Daarnaast wordt in buurten en wijken en in scholen gestreefd naar het goed samengaan van verschillende culturen.

Elke organisatie dient zijn steentje bij te dragen om discriminatie te voorkomen of op te lossen. Het sociaal cultureel werk heeft onder andere tot doel de sociale cohesie in wijken en buurten te verbeteren.

Sociale cohesie: het verbeteren van de sociale samenhang in wijken en buurten. Dat wil zeggen dat mensen er prettig met elkaar samenwonen, het leven in de wijk met elkaar delen, elkaar respecteren en waarderen en vertrouwen hebben in elkaar.

Door sociologen wordt dit ook wel 'kleefkracht' genoemd. Uit onderzoek blijkt dat naarmate de sociale cohesie groter is, de onderlinge solidariteit in een gemeenschap groeit.

Sociale cohesie in een gezin of vriendenkring noemen we sociale cohesie op microniveau. Sociale cohesie op macroniveau gaat over bijvoorbeeld buurten, dorpen, organisaties en verenigingen.

Sociale cohesie in wijken en buurten is moeilijk te bereiken. In het algemeen worden de doelen lager gesteld. Dan wordt ernaar gestreefd dat mensen in ieder geval op een vreedzame manier naast elkaar leven. Ontmoeten zij elkaar daarnaast zo nu en dan ook en respecteren zij elkaar, dan is er al veel bereikt.

Over wat de beste manier is om de samenleving in te richten, verschillen de meningen, zoals blijkt uit onderstaande discussie tussen verschillende sociologen.

De sociologen Jaap Dronkers en Bram Lancee zeggen dat het niet goed is teveel verschillende bevolkingsgroepen in één buurt te mengen: 'hoe groter de etnische diversiteit, hoe kleiner het onderlinge vertrouwen; zelfs in de eigen groep.' Dit geldt niet alleen voor allochtone bewoners maar ook voor autochtone bewoners. In gemengde wijken kruipen mensen in hun schulp. Zwarte scholen met alleen Turken blijken het ook beter te doen dan scholen met allerlei nationaliteiten. Dit blijkt uit onderzoek van het Europees Universitair Instituut in Florence. Hoewel het onderzoek in Florence is uitgevoerd, zouden de conclusies ook opgaan voor Nederland. Het zou daarom beter zijn als in één straat slechts een beperkt aantal nationaliteiten zou wonen. Op die manier kunnen de bewoners in de straat met elkaar waardevolle sociale relaties opbouwen en een gezamenlijke cultuur vestigen. Dit noemen sociologen 'bonding social capital'. Daarnaast heb je echter ook bruggen nodig met andere etnische groepen en met de Nederlandse samenleving. Dit noemen sociologen 'bridging social capital'. Er moeten bijvoorbeeld dus wel examens afgenomen worden in het Nederlands en er zijn wel voorzieningen en activiteiten nodig waar mensen met verschillende etnische achtergronden elkaar kunnen ontmoeten.

De sociologen Tom van der Meer en Jochem Tolsma zijn het hier niet mee eens. Zij bevestigen dat etnische diversiteit binnen buurten het vertrouwen onder alle etnische groepen zal doen afnemen. Op basis van hun onderzoek in wijken en gemeenten in Nederland concluderen zij echter dat het vertrouwen in de buurt eerder afhangt van inkomen en opleiding. Het interetnisch (tussen verschillende bevolkingsgroepen) vertrouwen onder lager opgeleiden is lager dan onder hoger opgeleiden. Bovendien zouden volgens hen mensen met een laag inkomen in het algemeen vatbaarder zijn voor de invloed van wijkenmerken dan mensen met een hoog inkomen.

Je ziet in deze discussie dat de overheid voorzichtig moet zijn met het klakkeloos afgaan op onderzoeken en aanbevelingen van onderzoekers. Vaak zijn er meerdere onderzoeken nodig vóór er werkelijk goede conclusies getrokken kunnen worden op basis waarvan de overheid beleid kan maken.

3.5.2 De verzorgingsstaat

Een verzorgingsstaat is een sociaal systeem waarin de staat primair verantwoordelijk is voor het welzijn van zijn burgers, bijvoorbeeld voor de gezondheidszorg, onderwijs, werkgelegenheid en sociale zekerheid.

Ook wordt de term verzorgingsstaat gebruikt voor een land waarin een dergelijk systeem werkt.

Drie begrippen zijn belangrijk in de verzorgingsstaat:

- sociale zekerheid;
- sociale verzekeringen;
- sociale voorzieningen.

Sociale zekerheid is bedoeld om inkomen en/of verzorging te garanderen voor personen of gezinnen (of andere samenlevingsvormen) die daar, tijdelijk of blijvend, zelf niet (langer) toe in staat zijn. Dat geldt bijvoorbeeld bij pensioen, ziekte, arbeidsongeschiktheid, overlijden van naasten of werkloosheid.

Sociale verzekeringen zijn verzekeringen die de sociale zekerheid in bovengenoemde gevallen mogelijk moet maken. Er zijn volksverzekeringen die voor alle burgers gelden, zoals de Algemene ouderdomswet, de Algemene wet bijzondere ziektekosten en de Algemene kinderbijslagwet. Er zijn ook werknemersverzekeringen die alleen voor (ex-)werknemers in loondienst gelden, zoals de Werkloosheidswet, de Ziektewet en de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering. Voor deze verzekeringen betalen zowel werkgevers als werknemers premie voor.

Sociale voorzieningen zijn een aanvulling op andere inkomens of uitkeringen. Ze vullen dat inkomen aan tot een afgesproken sociaal minimum. De bekendste is de Wet werk en bijstand (de vroegere Algemene bijstandswet).

Het niveau van de verzorgingsstaat is (mede) afhankelijk van de financiële middelen die uitgetrokken (kunnen) worden om die vorm te geven. Is er minder geld dan kan er minder besteed worden aan zorg en welzijn. In welvarender tijden bloeien zorg en welzijn.

In Nederland is sinds het begin van de vorige eeuw veel geld en energie gestoken in het realiseren van een goed aanbod aan en niveau van voorzieningen die de verzorgingsstaat vormgeven. Momenteel wordt er een discussie gevoerd of dit niveau op de langere termijn wel te handhaven is.

3.5.3 Armoede

De belangrijkste indicator voor armoede is het inkomen dat een huishouden kan besteden. Het CBS hanteert als maatstaven de lage-inkomensgrens en het sociaal minimum. Omdat inkomen niet de enige indicator is voor armoede, worden ook aanvullende indicatoren gebruikt voor de beschrijving ervan. Het betreft de verblijfsduur onder de inkomensgrens, de vermogenspositie, de vaste lasten en het oordeel over de eigen financiële positie.

Armoede is dus een relatief begrip. Het eigen oordeel over de financiële positie en de beleving ervan bepalen uiteindelijk of iemand zich ook arm voelt.

Shirley's armoede

Ik heb al jaren een bijstandsuitkering. Na mijn scheiding bleef ik met 2 kleine kinderen achter. Ik was al lang uit het arbeidsproces en vond geen werk. Nu volg ik een computercursus via het UWV Werkbedrijf in de hoop dat ik daarmee werk kan vinden.

Ik kan niet zoveel doen met mijn bijstandsuitkering. Elk dubbeltje draai ik om. Ik koop nooit iets extra's: geen bloemetje, geen koekjes of broodjes. Ik heb geen krant en geen mobiele telefoon. Zo kan ik gelukkig nog net de sportclub van mijn zoon betalen en de dansclub van mijn dochter.

Ik heb geen spaargeld. Een deel van mijn vakantiegeld spaar ik op voor als ik eens een nieuwe wasmachine moet kopen, of een televisie. Van het andere deel maken we in de vakantie een paar uitstapjes.

Mijn kinderen worden groter. Ik houd mijn hart vast voor het moment dat zij om mobieltjes gaan vragen of dure kleding willen hebben. Dat zal ik dus nooit kunnen betalen zonder baan. Ik ben erg bang dat het dan mis loopt.

Niet iedereen voelt zich met hetzelfde inkomen even arm. De een denkt meer nodig te hebben dan de ander. Als je Nederland vergelijkt met andere landen op de wereld is Nederland een rijk land: een land waarin veel geld verdiend wordt en ook weer uitgegeven wordt. Iedereen in dit land heeft te eten. Iedereen in dit land heeft ook de behoefte om het steeds beter te krijgen. Maar de kloof tussen rijk en arm wordt steeds groter en steeds meer huishoudens moeten van een laag inkomen zien rond te komen. Zij hebben minder mogelijkheden om hun idealen te verwezenlijken dan mensen met een hoger inkomen.

Het CBS en het SCP geven geen exacte armoedegrens aan. Zij maken onderscheid tussen een inkomen waarmee alleen in het directe levensonderhoud kan worden voorzien, en aanvullingen daarop waardoor mensen enigszins in staat zijn om mee te doen in de samenleving.

Armoede kan een oorzaak zijn van sociale kwetsbaarheid. Arme gezinnen moeten alle zeilen bijzetten om de maandelijkse rekeningen te betalen. Dat heeft tot gevolg dat er geen geld meer is voor goede kleding, hobby's en lidmaatschappen van clubs. Door armoede kunnen mensen geïsoleerd raken. Ouders en volwassenen onder de inkomensgrens kunnen in veel gemeenten via de bijstand extra financiële middelen krijgen zodat zij en hun kinderen mee kunnen doen in de samenleving of bijvoorbeeld een nieuwe koelkast kunnen kopen.

Vooraf in achterstandswijken komt veel armoede voor. Een achterstandswijk is een wijk met bijvoorbeeld verouderde huizen, hoge werkloosheid en problemen rond wonen, werken, leren, integreren en veiligheid. Voor deze wijken zijn er allerlei programma's en extra middelen om de leefbaarheid en de positie van de bewoners in de samenleving te verbeteren.

Armoede treft steeds meer gezinnen met kinderen. Een op de acht Nederlandse kinderen groeit op in een gezin met een laag inkomen. Het gaat in totaal om 430 duizend kinderen onder de 18 jaar. Niet-westerse allochtone Nederlanders hebben van oudsher vaker een lager inkomen dan andere Nederlanders. Hoewel de verschillen kleiner worden, is het aandeel lage inkomens bij Turken, Marokkanen en Antillianen nog steeds vier keer zo hoog. Veel zelfstandig werkende allochtonen, zoals kleine winkeliers, hebben een laag tot zeer laag inkomen.

3.5.4 Vergrijzing

Vergrijzing is de demografische ontwikkeling waarbij het aantal oude mensen (65 jaar en ouder) toeneemt ten opzichte van andere leeftijdsgroepen.

De belangrijkste oorzaken van de toename van vergrijzing zijn :

- de groei van de totale bevolking (waarmee het absolute aantal ouderen toeneemt);
- de daling van de vruchtbaarheid;
- de stijging van de levensverwachting.

Dubbele vergrijzing: door de stijging van de levensverwachting neemt het aantal ouderen binnen de groep 65-plussers van 80 jaar of ouder toe.

Daarnaast heeft het afnemen van het aantal jongeren in veel gemeenten en provincies tot gevolg dat het aantal ouderen in verhouding tot de rest van het land nog meer toeneemt. Het aantal ouderen zal de komende decennia ook nog sterk blijven toenemen. De belangrijkste oorzaak daarvan is het op leeftijd komen van de naoorlogse babyboomgeneratie (1946-1970). Hierdoor zal vanaf 2011 het aantal ouderen nog sterker stijgen dan daarvoor.

Het gevolg van de vergrijzing is dat het aantal werkenden afneemt en het aantal mensen dat zorg nodig heeft, toeneemt. Met in verhouding minder inkomsten zal dus meer zorg gerealiseerd moeten worden.

De sterke groei van het aantal ouderen heeft allerlei maatschappelijke gevolgen, bijvoorbeeld op het gebied van pensioenvoorziening, gezondheidszorg en ouderenzorg. Oudere mensen vertonen meer gebreken. Vooral coronaire hartziekten en beroerten veroorzaken een grote ziektelast. Ziekten, zoals artrose en gezichts- en gehoorstoornissen, komen ook vaak voor. Door de verbeterde geneeskundige zorg blijven mensen langer leven. De kwaliteit van leven neemt echter vaak af. Het overheidsbeleid om deze problemen op te vangen is erop gericht oudere mensen langer zelfstandig te laten wonen en mantelzorg te bevorderen.

Mantelzorg: zorg die mensen vrijwillig en onbetaald verlenen aan mensen met fysieke, verstandelijke of psychische beperkingen. Het gaat om zorg die meer is dan in een persoonlijke relatie gebruikelijk is.

Mantelzorgers die aan de eisen voldoen kunnen via de belasting een kleine vergoeding krijgen.

Om de zorg aan ouderen die langer zelfstandig thuis wonen, vorm te geven, stellen zorg- en welzijnsinstellingen steeds vaker hun deuren open voor ouderen in de buurt en bieden zij diensten aan als boodschappendiensten, klussendienst, maaltijdbezorging, hulp bij de administratie, enzovoort. In veel wijken en buurten komen steun- en servicepunten voor ouderen.

Allochtone ouderen hebben het extra moeilijk. Zij hebben vaak onvoldoende pensioen opgebouwd waardoor zij in armoede leven. Bovendien zijn zij gewend dat kinderen voor hun ouders zorgen als zij oud worden. In de Nederlandse maatschappij is dat echter moeilijker omdat vaak zowel mannen als vrouwen werken en de huizen te klein zijn om de ouders in het gezin op te nemen als zij ouder worden. Zorginstellingen ontwikkelen daarom steeds meer afdelingen in verzorgings- en verpleeghuizen waar het aanbod specifiek gericht is op de behoeften en wensen van allochtone ouderen.

3.5.5 Arbeid

Arbeid is het geheel van doelmatige en bewuste activiteiten die gericht zijn op het voortbrengen van goederen en diensten die de behoeften van individuen kunnen bevredigen.

Arbeid is een heel algemeen begrip dat niet noodzakelijk verband houdt met het verwerven van inkomsten. Ook vrijwilligerswerk valt onder deze definitie.

Vrijwilligerswerk: onbetaald werk dat in georganiseerd verband wordt verricht ten behoeve van anderen of de samenleving. Wel kan de vrijwilliger een onkostenvergoeding krijgen en/of een vergoeding via de belasting krijgen.

Arbeid heeft een economische waarde en een maatschappelijke. Door te werken en belasting te betalen kan de economie van een land groeien en kunnen voorzieningen als onderwijs en zorg, het wegennet en vervoer bekostigd worden. Arbeid heeft ook betekenis voor elk individu. 'Arbeid adelt' is een bekende uitdrukking. Daarmee wil men zeggen dat mensen beter worden van het verrichten van arbeid.

Mensen die niet (kunnen) werken, kosten de samenleving geld. Bovendien raken mensen die niet in een arbeidsproces zitten vaak geïsoleerd. Werkloos worden en blijven, kan ingrijpende consequenties hebben voor het maatschappelijk en psychisch welzijn. Mensen kunnen er onzeker en depressief van worden. Als de situatie lang aanhoudt kan dit tot ernstige frustraties en apathie leiden. Sommigen raken in een identiteitscrisis. Het wordt dan steeds moeilijker om geschikt werk te vinden. Om deze redenen wordt er alles aan gedaan om het aantal mensen zonder werk zo laag mogelijk te houden en werken in principe alle mensen tussen de 15 en 65 jaar, tenzij zij een opleiding volgen of ernstig lichamelijk of psychisch beperkt zijn. Voor mensen met een beperking is er echter steeds meer aangepast werk zodat ook zij aan het arbeidsproces deel kunnen nemen.

Op de arbeidsmarkt ontmoeten vragers en aanbieders van werk elkaar.

Alleen lukt die koppeling niet altijd. Werkgevers hebben vaak een beperkt profiel van de ideale werknemer. Onder andere mensen met een beperking, allochtone jongeren, ex-verslaafden, ex-gedetineerden, psychiatrische patiënten en ouderen vallen daardoor vaak buiten de boot. Door middel van stimuleringsmaatregelen probeert de overheid werkgevers te stimuleren deze mensen toch in dienst te nemen. Bijvoorbeeld door belastingverlichting en werkgelegenheidsprojecten.

Mensen die geen werk hebben, krijgen na ontslag een tijdelijke werkloosheidsuitkering. In die tijd zoeken zij zelfstandig naar ander werk of bemiddelt het UWV Werkbedrijf tussen vrager en aanbieder.

Arbeidsbemiddeling richt zich zowel op werkgevers als werknemers. Zij biedt oplossingen aan werkgevers die geschikt personeel zoeken en aan werkzoekenden die op zoek zijn naar een passende baan. Zij brengt beide partijen bij elkaar.

Voor mensen die moeilijker werk kunnen vinden, zijn er aparte trajecten. Zij worden intensiever begeleid door gespecialiseerde professionals. Mensen die niet gemakkelijk aan werk komen, krijgen van het UWV Werkbedrijf een reïntegratietraject aangeboden. Het reïntegratietraject wordt uitgevoerd door het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) of een reïntegratiebureau naar eigen keuze. Dan wordt uitgebreider onderzocht welke mogelijkheden iemand heeft. De begeleiding wordt afgestemd op wat iemand nodig heeft. Iemand krijgt bijvoorbeeld een sollicitatietraining aangeboden of er wordt door het UWV Werkbedrijf intensiever naar werk gezocht en bemiddeld. Het kan ook zijn dat er omscholing wordt aangeboden naar ander werk. Soms zijn mensen door omstandigheden niet in staat om een vaste baan te hebben, bijvoorbeeld als zij verslaafd zijn, psychische problemen hebben of een moeilijke periode achter de rug hebben. In die gevallen werken zij eerst aan de oplossing van hun problemen alvorens zij gaan solliciteren. Zo mogelijk wordt een dergelijke cliënt richting vrijwilligerswerk bemiddeld. Ook dat kan uiteraard alleen als de cliënt in staat is verantwoordelijkheden te nemen en de taken uit te voeren. Het vrijwilligerswerk geeft de gelegenheid om terug te keren in een normaal proces van 'opstaan, eten, naar je werk gaan, onder de mensen komen, verantwoordelijkheden dragen en activiteiten uitvoeren.

4 Groepen in de samenleving

De mensen die de samenleving vormen, bepalen in grote mate die samenleving. In de samenleving zijn verschillende groeperingen: bijvoorbeeld katholieken, moslims, jongeren, sporters, mannen en vrouwen. De gewoonten, normen en waarden in elke groepering zijn ontstaan in de omgang met elkaar.

Een gezin met een streng christelijk geloof zal bijvoorbeeld op zondagen weinig of geen commerciële activiteiten ontplooiën. Het is dan een rustdag. Bij een joods gezin echter wordt er op die zondag gewoon gewerkt, want daar geldt de zaterdag als rustdag.

Sporters leven gezond. Zij letten op hun voeding en besteden veel tijd aan hun sport. Zij gaan wel uit, maar drinken daarbij niet veel alcohol.

Onder tieners en jongeren zijn er veel subculturen. Behoor je tot de ene groep, dan conformeer je je aan de normen en waarden in die groep en kleed je je volgens hun cultuur. Behoor je tot een andere groep dan zie je er waarschijnlijk heel anders uit.

‘Mannen wonen op Mars en vrouwen wonen op Venus’, zegt men wel eens. Daarmee wil men zeggen dat mannen en vrouwen verschillend zijn en zich verschillend gedragen. De een vindt dat die verschillen aangeboren zijn, de ander vindt dat die verschillen er niet zouden mogen zijn.

Er zijn veel verschillende soorten groepen en groeperingen in de samenleving. Hieronder geven we er een aantal aan.

Een groep is een verzameling van minimaal twee mensen met drie kenmerken:

- een gemeenschappelijk doel (groepsdoel);
- een bepaalde structuur (groepsstructuur);
- een bepaalde cultuur (groepscultuur).

Een groepering is een groep mensen met hetzelfde doel of die hetzelfde nastreven. Een groep heeft een vaster verband, een groepering een wat lossere verband.

Sociale categorie: een verzameling van mensen die een eigenschap gemeenschappelijk hebben. Ze hebben geen regelmatig contact met anderen uit dezelfde categorie, bijvoorbeeld mannen, roodharigen, slechthorenden, ongehuwden, adolescenten, autochtonen. Individuele mensen kunnen tot verschillende categorieën behoren, bijvoorbeeld een roodharige, slechthorende, ongehuwde mannelijke autochtoon. (Categoraal werk is werken met bepaalde groepen (categorieën) mensen zonder werk en etnische minderheden)

Netwerk: letterlijk een verzameling van onderling verbonden zaken of personen. Figuurlijk: een verzameling van mensen die elkaar kennen of organisaties die vaak samenwerken. Voorbeelden; sociaal netwerk (bijvoorbeeld vrienden en familie), buurtnetwerk (beroepskrachten in een bepaalde buurt die samenwerken), elektronisch netwerk (internet, extranet, intranet), maatschappelijk steunsysteem (mensen en voorzieningen die samenwerken ten bate van mensen met psychische problemen), kennisnetwerk (uitwisseling van kennis en ervaringen door professionals).

Collectivisme: een grote groep die min of meer een eenheid vormt. In collectivistische samenlevingen speelt het groepsbewustzijn een grotere rol en wordt het handelen meer bepaald door vaste gedragsregels.

Organisatie: hierbij staat het bereiken van specifieke doelen centraal, bijvoorbeeld vrachtwagens produceren of zorg verlenen. Er zijn organisaties die erg formeel zijn, zoals een gemeente. Dat noemen we bureaucratische organisaties. Er zijn ook informelere organisaties, zoals een vereniging.

Deze groepen kunnen homogeen samengesteld zijn of heterogeen.

Homogene groep: groep met mensen die gelijksoortig zijn wat betreft bijvoorbeeld leeftijd, sociale klasse, opleiding.

Heterogene groep: groep met allemaal verschillende soorten mensen bijvoorbeeld wat betreft geslacht, godsdienst of politieke overtuiging.

De mate waarin groepen en groeperingen in staat zijn om samen te leven en te werken bepaalt voor een groot deel de kwaliteit van de samenleving. De interactieprocessen die er plaatsvinden zijn daarom van groot belang.

Interactie: wisselwerking tussen personen of tussen personen en de omgeving.

Dit interactieproces begint al in de opvoeding en gaat een levenlang door. Daarbij worden normen en waarden, gebruiken en gewoonten overgedragen. We noemen dat het socialisatieproces.

Socialisatie: het geheel van (leer-)processen waardoor iemand zich de cultuur en de normen, waarden, gebruiken en gewoonten van een samenleving eigen maakt. Of, de invloed van de omgeving op kinderen en jongeren waardoor hun gedrag beïnvloed wordt.

Primaire socialisatie: het overnemen van de algemene waarden en normen in het gezin en de familie (eerste milieu).

Secundaire socialisatie: overnemen van specifieke waarden en normen uit bepaalde groepen: school, kinderopvang, vrienden, beroepsgroep, tv, computer, enzovoort.

Anticiperende socialisatie: je in gedrag en houding aanpassen aan een toekomstige rol of milieu, sekse, etniciteit of klasse.

Socialisator: de persoon of de institutie die de socialisatie bij iemand bewerkstelligt, bijvoorbeeld de ouders, het onderwijs en de kerk.

Resocialisatie: het opnieuw socialiseren van personen die eerder gesocialiseerd waren maar door omstandigheden een terugval hebben gehad.

Het doel van socialisatie is dat de normen en waarden door mensen zodanig overgenomen worden dat deze als een tweede natuur worden en vanzelfsprekend en zonder dwang worden nageleefd. Dat noemen we 'internalisatie'.

Groepen en samenlevingen ontwikkelen rituelen om de groepssolidariteit te versterken, de waarden en normen aan te scherpen. Dat zijn de 'collectieve rituelen'. Het zich conformeren (akkoord gaan met) aan de groep wordt ermee vergroot. Voorbeelden zijn: lidmaatschapskaarten uitreiken, uniformen dragen en samen bidden voor het eten.

Door de samenleving, de groep of door individuele mensen wordt controle uitgeoefend op het naleven van de normen; de 'sociale controle'. Daarmee proberen mensen elkaar ertoe te bewegen de normen na te leven. Als een kind papier op straat gooit, berispen de ouders het. Als een tiener overlast op straat veroorzaakt, kan hij de politie achter zijn broek aan krijgen.

Als mensen de groepsnormen naleven worden zij daarvoor beloond door goedkeuring, een vriendelijke benadering, opgenomen worden in de groep, enzovoort. Dat noemen we 'positieve sancties'. Als mensen de normen niet naleven worden zij daarvoor gestraft, bijvoorbeeld door uitstoting uit de groep, een berisping, gevangenisstraf of een taakstraf. Dan spreken we van 'negatieve sancties'. Als de straf opgelegd wordt door de politie (een bon bijvoorbeeld) of door de rechter (een taakstraf bijvoorbeeld) dan spreken we van oplegging van de straf door het 'erkende gezag'; de politie en justitie dus.

Groepen zijn belangrijk voor mensen. Zij geven elk lid een gevoel van saamhorigheid en geborgenheid. Bovendien vormt de groep met haar normen en waarden een referentiekader voor elk lid waaraan hij zijn eigen gedrag en meningen kan spiegelen.

Referentiekader: het geheel van normen en waarden binnen een bepaalde groep die de mens vormen en van waaruit hij handelt en reageert.

Groepsleden kunnen zich identificeren met andere groepsleden. Zo geeft de groep elk individu een 'sociale identiteit'. Dat betekent dat zij gevoelsmatig deel uitmaken van die specifieke groep en hun gedragingen, normen en waarden aan de groepscultuur aanpassen. Bij tieners en jongeren noemen we dit de peergroup.

Peergroup: een groep 'soortgenoten' met wie veel opgetrokken wordt en waarmee elk lid zich kan identificeren.

Hoe meer gemeenschappelijke waarden er in een samenleving of groep bestaan, hoe meer er sprake is van 'consensus' (eenstemmigheid). Als er weinig of geen sprake is van gemeenschappelijke waarden in een groep of samenleving, dan is er sprake van 'dissensus' (verschil van opvattingen). Dissensus kan een groep ontregelen en leiden tot 'anomie'.

Anomie: een situatie van normloosheid in de samenleving of een groep door het ontbreken van normen die de individuele verlangens van mensen aan banden leggen.

5 Individu en samenleving

De Nederlandse samenleving is meer individualistisch geworden.

Individualisme: het vóór alles bewaren van de persoonlijke onafhankelijkheid, de rechten van het individu worden boven die van de gemeenschap gesteld.

Het 'ik' is in de Nederlandse cultuur belangrijker dan in veel niet-westers samenlevingen waarin de groep meer centraal staat. Dat heeft vele voordelen, meer studiemogelijkheden, zorg op maat, meer mogelijkheden om het leven op een eigen manier in te richten. De nadelen zijn er ook, mensen vereenzamen omdat er niemand is die zich verantwoordelijk voelt voor hen. En er is meer en meer criminaliteit op straat waar niemand iets van durft te zeggen. Soms lijkt het of mensen in onze drukke samenleving maar net het hoofd boven water kunnen houden. Zij hebben dan alle aandacht voor zichzelf nodig en dus geen aandacht voor anderen. De individualisering zorgt ook voor meer eenzaamheid onder mensen. Burenhulp is niet meer altijd vanzelfsprekend. Met name in de grote steden ontbreekt het hier wel aan. Mensen zijn druk met hun eigen werk, vrienden en gezin. De saamhorigheid in wijken en buurten heeft daar wel eens onder te leiden.

In gezinnen met een laag inkomen, bij ouderen en bij mensen met psychische of sociale problemen is veel sprake van eenzaamheid. Mensen met weinig geld kunnen lang niet altijd aan activiteiten, sport, clubs en verenigingen deelnemen. Veel oudere mensen kunnen maar net van hun AOW-uitkering rondkomen. Zij komen vaak amper de deur meer uit. Overigens heeft eenzaamheid onder ouderen niet alleen te maken met inkomen. Veel ouderen blijven alleen achter omdat kinderen naar andere landen of steden verhuizen. Als de partner dan ook nog overlijdt, raken ouderen vaak geïsoleerd. Mensen met psychische of sociale problemen kunnen niet goed meedoen in de maatschappij. Zij hebben vaak geen werk en mijden andere mensen. Daardoor vereenzamen zij snel.

Elk mens streeft naar een zo gelukkig mogelijk leven. Maslow stelt dat ieder mens een optimale ontplooiing van zijn mogelijkheden nastreeft. Om deze optimale ontplooiing te bereiken moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan.

-
- Voorwaarden voor een optimale persoonlijke ontwikkeling:**
- een juiste stimulering tijdens de opvoeding
 - voldoende scholing
 - voldoende mogelijkheden om eigen kwaliteiten te ontwikkelen
 - positief rolmodel
 - voldoende financiële middelen
 - een goede maatschappelijke positie

7

Een juiste stimulering tijdens de opvoeding

Een mens kan zich optimaal ontwikkelen als hij als kind voldoende liefde krijgt, voldoende ruimte en ondersteuning om te experimenteren, voldoende stimulans om nieuwe uitdagingen aan te gaan. Hiermee is nogal wat gezegd. Eigenlijk behoort ieder kind alle mogelijkheden te krijgen om zich optimaal te ontwikkelen. Maar helaas is dat niet zo. Onze samenleving is verdeeld in een rijker deel en een armer deel. De kinderen in het armere deel hebben over het algemeen de minste mogelijkheden zich optimaal te kunnen ontwikkelen. Zij worden in het algemeen ook minder in hun ontwikkeling gestimuleerd. Niet alle ouders beschikken ook over goede opvoedvaardigheden om de ontwikkeling van een kind voldoende te stimuleren. En soms groeien kinderen op in een gezin waarin sprake is van mishandeling of misbruik.

Voor het goed opgroeien van kinderen is het belangrijk dat zij zich kunnen hechten.

Hechting: de duurzame affectieve relatie tussen een kind en één of meer opvoeders.

Een kind heeft hechting nodig om zich sociaal en emotioneel te kunnen ontwikkelen en om een eigen persoonlijkheid te ontwikkelen. Bij hechtingsgedrag geven kinderen aan de nabijheid van een vertrouwde persoon op prijs te stellen. Vanuit een veilige hechtingsrelatie gaan kinderen de wereld verkennen en zich ontwikkelen. Zijn zij niet veilig gehecht dan verstoort dat een positieve ontwikkeling. Ook in hun latere leven zijn mensen dan vaak niet in staat zich positief te hechten.

Voldoende scholing

Ieder mens heeft een natuurlijke behoefte om te leren. Vooral tijdens de jeugdijaren is de natuurlijke behoefte om nieuwe kennis en vaardigheden aan te leren groot. De keuzes die tijdens deze fase gemaakt worden, bepalen in grote mate waar de persoon terecht komt als volwassene.

Voldoende mogelijkheden om eigen kwaliteiten te ontwikkelen

Als kind heb je veel ruimte en verschillende materialen nodig om al je zintuigen en vaardigheden te ontwikkelen. Een kind moet kunnen rennen en klauteren, met materialen kunnen experimenteren en vriendjes kunnen ontmoeten. Daarnaast moet het op een positieve gestimuleerd worden in zijn ontwikkeling door de volwassenen in zijn omgeving.

Positief rolmodel

Kinderen, jongeren maar ook volwassenen hebben voorbeelden nodig. Zij hebben mensen in hun omgeving nodig die voorlezen hoe je goed met elkaar om kunt gaan, die waarden en normen uitdragen en voor zichzelf bepaalde grenzen aanhouden. Zij geven met hun eigen houding en gedrag het goede voorbeeld. Anderen gaan dat nadoen. Bij kinderen zijn dit meestal de ouders. Bij tieners en jongeren zijn het vaak popidolen en bij volwassenen andere gewaardeerde volwassenen.

Rol of rolgedrag: individueel gedrag of houding, of de functie die iemand heeft in zijn sociale omgeving, bijvoorbeeld maatschappelijke rollen en groepsrollen.

Rolverwachtingen: verwachtingen ten aanzien van een persoon in een bepaalde rol of positie.

Rollenpatroon: vaste verdeling van rollen.

Rolverstarring: situatie waarin iemand zijn rol als dwang ervaart.

Rolidentiteit: attitudes en gedragingen die bij een bepaalde rol horen, bijvoorbeeld leiderschap, meeloper.

Rolperceptie: de mening die iemand heeft over de manier waarop iemand zich in een bepaalde rol zou moeten gedragen.

Rolwisseling: wisseling tussen verschillende rollen.

Rolconflict: De situatie waarin iemand op een bepaald moment meerdere rollen zou moeten spelen.

Inter-rollenconflict: een conflict tussen rollen omdat er uiteenlopende verwachtingen zijn vanuit mensen uit verschillende groepen.

Intra-rollenconflict: een conflict binnen één rol omdat de verwachtingen ten aanzien van die rol verschillend zijn.

Rolafbakening: een duidelijke beschrijving van iemands taken en verantwoordelijkheden.

Rolattributen: uiterlijkheden die nuttig zijn of dienen als herkenningmiddel zoals een overall, voorzittershamer.

Voldoende financiële middelen

Om een kind te kunnen steunen in zijn ontwikkeling hebben opvoeders financiële middelen nodig. Hoe kunnen zij anders hun kinderen op sport laten gaan, een fiets en voldoende kleding voor hen kopen, regelmatige uitstapjes of vakanties bekostigen of digitaal bereikbaar zijn? Jongeren en volwassenen hebben financiële middelen nodig om aan de primaire levensbehoeften te voldoen maar ook om deel te kunnen aan de samenleving.

Een goede maatschappelijke positie

Ook de maatschappelijke positie van de ouders/opvoeders heeft invloed op de mogelijkheden van het kind om zich te kunnen ontplooiën. Hebben de ouders/opvoeders een gemiddeld (= modaal) inkomen, dan kunnen zij het zich permitteren om een huis te bewonen in een goede wijk. Dat is een wijk waar voldoende mogelijkheden en uitdagingen aanwezig zijn zodat een men zich optimaal kan ontwikkelen. Ook kan men dan lid worden van een of meer verenigingen of een betere school bezoeken, ook al is die wat duurder dan een andere school.

Sociaal-economische positie: positie van een gezin of een gemeenschap op de welvaarts ladder. Indicatoren daarvoor zijn inkomen en opleidingsniveau en daarmee samenhangende kenmerken zoals de buurt waarin iemand woont en de kwaliteit van de woning.

Achterstandssituatie: sociaaleconomische positie die wordt gekenmerkt door een achterstand op een of meer gebieden zoals werk, wonen, opleidingsniveau en integratie.

Sociale ongelijkheid: verschillen bijvoorbeeld in kansen op de arbeidsmarkt, in het delen in de welvaart, in gezondheid of in het deelnemen aan de informatiemaatschappij.

Sociale minima: mensen die van een minimumloon of een minimumuitkering moeten rondkomen, zoals bijstandontvangers en ouderen die alleen een aow-uitkering hebben.

Sociale klasse: een indeling van individuen naar hun positie in de maatschappelijke arbeidsverhoudingen. Een sociale klasse is niet direct gebaseerd op de aard van het beroep of op de hoogte van het inkomen, maar op de bijzondere aard van het inkomen: winst (geldrente, grondrente enzovoort) of loon.

Lagere sociale klasse: arbeiders en ongeschoolden.

Middenklasse: kleine zelfstandigen, lagere en middelhoge bedienden.

Hogere sociale klasse: hogere bedienden, middelgrote en grote ondernemers en de vrije beroepen.

Klassebewustzijn: het besef van klasselidmaatschap en van het collectieve belang van deze klasse ten opzichte van andere klassen en de maatschappij als geheel. Wanneer iemand uit de arbeidsklasse klassebewust is dan weet hij dat het in zijn belang is om lid te worden van een vakbond, om bepaalde politieke partijen te steunen, om zich te verzetten tegen een regering die tegen de klassebelangen in handelt, enzovoort.

Sociale status: de waardering van de positie van een individu of groep in termen van prestige. Er is sprake van een hiërarchische waardering van een 'hoge naar lage positie'.

Sociaal aanzien: de mate van waardering die men heeft voor de wijze waarop iemand een positie bekleedt.

Statussymbolen: uiterlijkheden als merkkleding, soort auto, soort huis die verwijzen naar prestige, rijkdom, invloed, gezag, enzovoort.

Niet bij iedereen in onze samenleving zijn alle voorwaarden aanwezig om een goede positie in de samenleving in te kunnen nemen. Bij een aantal zijn teveel voorwaarden niet aanwezig. Zij komen niet toe aan voldoende ontwikkeling om optimaal te kunnen functioneren in onze samenleving.

Sociale deprivatie: benadeling ten opzichte van anderen.

Een individu kan in botsing komen met de samenleving doordat hij bijvoorbeeld niet aan de heersende normen en waarden voldoet, zich niet kan verenigen met de manier waarop de samenleving werkt of omdat hij meent voordeel te kunnen behalen ten koste van anderen. Hij kan dan deviant gedrag gaan vertonen.

Deviant gedrag: afwijkend gedrag van de norm.

Deviant gedrag kan worden opgesplitst in 'dissociaal' (afwijkend), 'asociaal' (onaangepast) en 'antisociaal gedrag' (zonder sociaal besef). De samenleving of groepering reageert op elk van deze anders. De eersten worden geduld, de tweede soort zo nodig afgezonderd, de laatste het liefst bestraft. De maatschappij keurt telkens deviant gedrag af, de sociologie ziet dit echter soms als positief. Een gedeelte van deviant gedrag draagt namelijk bij tot het groepsgevoel van de leden en de onderlinge eenheid. De groep heeft een gemeenschappelijke vijand. Soms komt deviant gedrag voort uit de machtsstructuur van de maatschappij. Het deviante gedrag is dan een normale reactie op misstanden. Een te sterke sociale controle kan ook deviant gedrag in de hand werken. Als bepaalde (psychische) behoeften niet vervuld worden, kan dat tot frustratie leiden en vervolgens tot deviant gedrag.